

УДК: 32.019.5

Микола Лазарович

ПОЛІТИЧНА АКТИВІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ У КОНТЕКСТІ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ В НАДДНІПРЯНЩИНІ (1917 – ПОЧАТОК 1918 Р.)

Досліджено проблему політичної активізації легіону УСС в 1917 – на початку 1918 р. Проаналізовано ідейно-політичну еволюцію в стрілецькому середовищі впродовж окресленого періоду, її форми та напрямки.

Ключові слова: легіон УСС, активізація, еволюція, дискусії, наради, політики.

Створення в 1914 р. легіону Українських січових стрільців ознаменувало відновлення збройної боротьби за волю України. Незважаючи на те, що його становлення відбувалося в структурах австрійської армії – то був тоді єдиним шляхом до організації українського війська – це зовсім не означало, що стрілецьтво відстоюватиме чужі йому інтереси. Об'єднуючи кращі сили молоді, які представляли практично всі суспільні верстви Галичини, легіон УСС став втіленням передової політичної думки і виражав сподівання національно свідомої частини галицько-українського суспільства на виборення Української держави.

Розпочавши свою діяльність як гурт патріотично налаштованих, але погано зорганізованих та переважно далеких від військової служби осіб, УСС, докладаючи неймовірних зусиль для подолання різноманітних перешкод на своєму шляху, зуміли перетворити легіон у добре вишколений, фактично, український військовий підрозділ із національною символікою, власними одностроями й відзнаками, а також українською офіційною мовою та українською термінологією. Своєю боротьбою стрільці здобули чимало відзначень і похвал, викликали пошану й симпатії союзників [22, арк. 29; 27, арк. 20; 30, арк. 14–15, 26], і змусили рахуватися з собою навіть ворогів. Так, російське командування, характеризуючи стрільців у секретній директиві, наголошувало, що це “відборні війська, які називають себе українцями і мріють про відновлення самостійної Малоросії” [10, с. 46].

Протягом усього періоду існування стрілецького легіону в ньому тривала інтенсивна національно-політична праця, метою якої було виявлення найефективніших шляхів досягнення намічених завдань. Необхідність цієї праці була зумовлена тим, що визвольна ідея передвоєнного стрілецького руху зі створенням та початком діяльності легіону УСС перейшла в стадію реалізації, тому потребувала нового осмислення й оцінки. Враховуючи, що тодішнє галицько-українське суспільство та його політичний провід не були готовими до виконання подібних функцій, цю місію перейняла передова частина стрілецьтва.

Результатом такої діяльності стало фактичне перетворення легіону УСС у національну військово-політичну формацію, яка, поряд із виконанням воєнних завдань, дедалі більше уваги приділяла національно-політичній діяльності. Нерідко ця діяльність знаходила свій вияв у багатьох публікаціях – як у стрілецькій, так і в загальній галицько-українській пресі, на зборах і в дискусіях серед старшин і стрільців, у численних промовах кращих стрілецьких ораторів, у багатьох доповідях та лекціях національно-виховного змісту, а іноді і в бойових наказах. Становлення легіону як військово-політичної формації відбувалося на

основі трьох головних принципів: державної самостійності, соборництва, опори на сили власного народу.

З особливою силою політична активність Українських січових стрільців зросла із початком національної революції в Наддніпрянській Україні. Проблема політичної активізації легіону УСС в 1917 – на початку 1918 р. ще не повною мірою знайшла своє відображення у вітчизняній і зарубіжній історіографії, відтак стане об'єктом цієї статті. Її мета полягає в тому, щоб проаналізувати ідейно-політичну еволюцію в стрілецькому середовищі впродовж окресленого періоду.

Серед досліджень обраної тематики слід відзначити праці Н. Гірняка, О. Думіна, М. Заклинського, К. Левицького, М. Литвина, К. Науменка, Б. Олексина, Д. Паліїва та ін. Джерельною базою статті є матеріали із фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Центрального державного історичного архіву України в м. Львові, Відділу рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, а також опубліковані документи.

З початком національної революції в Наддніпрянській Україні УСС отримували зворушливі звістки про створення Української Центральної Ради, про величезні українські маніфестації і з'їзди, про I Універсал та українізацію армії. Їх першою реакцією на ці події було встановлення дружніх стосунків із тими зукраїнізованими частинами російської армії, які розташувалися неподалік від стрілецьких позицій. Зокрема, так було на Бережанщині та в Карпатах, де стрільці разом із вояками-українцями російської армії взаємно відвідували одні одних, розповідали про себе, обмінювалися інформацією та пресою, допомагали харчами, домовлялися не стріляти по своїх розташуваннях [4, с. 143–144; 17, с. 61–62; 7, с. 14]. Загалом же ті події, що відбувалися на східноукраїнських теренах, мали суперечливий вплив на поведінку та настрої УСС. З одного боку, це була величезна радість [28, арк. 1, 23–23 зв., 30, 33, 41–41 зв.], але водночас стрільці усвідомлювали, що мета, за яку вони вже третій рік проливали кров, здійснювалася – в Наддніпрянщині закладалися основи власної державності. Виникало запитання: в чому сенс дальшого існування легіону? Воювати на боці Австрії, яка не виявляла ніяких симпатій до української справи і навіть готова була зрадити її, втрачало ідейний та реальний смисл, тим більше, що й Російська імперія, як тоді здавалося, розпадалася на очах.

У таких умовах в стрілецькому середовищі почалася криза, що вела до дезорієнтації та розгубленості [26, арк. 77]. Почастішали випадки переходу стрільців на бік Центральної Ради [25, арк. 24 зв.–27; 20, с. 90]. Пропаганда за розпуск легіону знаходила дедалі сприятливіший ґрунт. Тому, щоб якось вирішити це питання, 26 травня 1917 р. у Коші відбулася розширена нарада делегатів від усіх стрілецьких формацій, яку проводив сотник Д. Вітовський. У ході обговорення виявилось, що переважна більшість учасників виступає за негайне розформування легіону. Меншість, яку представляли сотник Н. Гірняк і четар В. Старосольський, дотримувалася думки, що, з огляду на складну політичну ситуацію в Галичині, дальше існування стрілецької організації є обов'язковим. В результаті було ухвалено компромісну постанову, згідно з якою остаточне рішення мав прийняти український політичний провід [26, арк. 93]. Цим УСС продемонстрували розуміння своєї відповідальності перед суспільством.

Тим часом стрілецький легіон, який перебував під с. Конюхи тодішнього Бережанського повіту, куди його перевело австрійське командування, щоб запобігти зв'язкам із зукраїнізованими частинами російської армії, спіткала трагедія: в ході боїв на початку липня 1917 р. більшість УСС загинула або потрапила в російський полон [23, арк. 2–2 зв.]. У великій мірі це було наслідком того стану невизначеності та дезорієнтованості, в якому перебувало стрілецьтво

під впливом, з одного боку, антиукраїнської і антистрілецької політики Австрії, а з другого – подіями в Наддніпрянській Україні. Очевидно, під враженням таких трагічних подій вже 14 липня відбулося засідання Української парламентарної репрезентації (УПР) в справі легіону. На ньому було вирішено розглянути це питання на розширеній нараді з участю делегатів УСС і представників українських політичних партій [15, с. 588]. Подібний підхід засвідчив, що українські провідники не наважилися взяти на себе відповідальність за вирішення такої складної і неоднозначної проблеми, як розформування легіону УСС, вважаючи її справою загальнонародною.

24–25 липня 1917 р. у м. Відні, під головуванням Ю. Романчука, відбулася нарада за участю українських парламентарних послів та членів Палати панів, членів Української бойової управи (УБУ), делегатів УСС (серед запрошених були: Волошин, Гірняк, Старосольський, Вітовський та ін. [24, арк. 45 зв.]), а також представників національно-демократичної, радикальної та соціал-демократичної партій, Союзу визволення України (СВУ) й української студентської молоді. В ході дводенних гострих дискусій нарада дійшла висновку, що справа легіону УСС тісно пов'язана з низкою важливих політичних питань (зокрема, обговорювали питання про польську безпеку), тому його ліквідація є недоцільною. На цій самій нараді УБУ було реорганізовано в Центральну Управу (ЦУ) УСС, а її головою обрано С. Смаль-Стоцького [23, арк. 1 зв.; 5]. Легіон учергове було врятовано від загрози самоліквідації.

Але підсумки віденської наради не привели до якихось корінних змін у настроях стрілецтва – воно й далі бажало розірвати зв'язки із австрійською владою та стати на службу Українській державі. Ще 31 травня 1917 р. у м. Відні було створено таємний український військово-революційний гурток, що складався зі старшин УСС та старшин-українців австрійської армії. Його ініціаторами були І. Німчук, Р. Заклинський, М. Опока, С. Безпалко та В. Свідерський [9; 11, с. 134]. Гурток поставив собі за мету почати пропаганду за відрив українських земель від Австрії і приєднання їх до Наддніпрянської України. Для полегшення конспіративної роботи гурток поділили на групи із 4–6 осіб, котрі почали агітувати серед українців галицьких і буковинських полків.

Також було вирішено видати відозву до українських вояків австрійської армії з закликом до непокори та дезертирства. Дві такі літографовані відозви видав один із гуртків у Коші УСС, зокрема, з забороненою парламентською промовою українського посла Загайкевича й коментарем до неї, де була гостра критика австрійської влади за її антиукраїнські дії [1, арк. 17–21; 9]. Відозви поширювалися як серед військових, так і серед цивільного населення краю. Крім цього, члени віденського гуртка проводили освідомлюючу роботу серед старшин-українців, які з тих чи інших причин перебували у Відні. Проте діяльність гуртка не була тривалою – після 5–6 засідань він припинив своє існування через примусовий виїзд деяких його членів із м. Відня, а також через небезпеку викриття [9]. Можливо, що члени віденського гуртка продовжували свою роботу в іншому місці, проте прямих свідчень цього нема.

У тій самій порі в Коші УСС також організували гурток стрільців, які вважали своєю головною метою детальний перегляд дотеперішнього суспільного життя українців у Австрії та боротьбу за його зміну відповідно до вимог історичного моменту [26, арк. 93]. Серед них тривали дискусії про недоліки українського громадського життя в краї, сваволю різноманітних урядових чинників, нехтування української справи австрійською владою, звучала критика надто вже обережних дій українських політиків [26, арк. 97]. Гурток висунув гасла: “Не сміє бути ні одного інтелігентного, чесно думаючого українця, який не посвятив би всіх своїх сил для праці в хосен народу” і “У суспільній праці не вільно нікому руководитися особистими інтересами” [26, арк. 93]. Для реалізації цих

гасел серед членів гуртка зародилася думка про поширення своєї організації по всьому краю [26, арк. 97]. З їх ініціативи відбулося багато нарад у Коші, більших містах Галичини, зокрема у м. Львові, а також у м. Відні. Вже незабаром гурток мав чимало співчуваючих як серед старших за віком українських громадян, так і серед студентської молоді. У числі його ініціаторів були сотник Н. Гірняк та підхорунжий Ф. Палащук. Згодом цією справою зацікавився брат кошового – стрілець Ю. Гірняк, який взяв ініціативу організації в свої руки, гуртуючи одностудентів із числа УСС та цивільного населення. Влітку 1917 р. він почав створювати власний друкований орган гуртка, котрий із осені 1917 р. став називатися Комітетом народної праці [26, арк. 93, 98]. На початку 1918 р. такий орган побачив світ у м. Львові як тижневик “Буддучина”, але виходив він недовго і з переїздом стрілецького легіону в Наддніпрянщину припинив існування. Очевидно, з тієї ж причини не розвинув активнішої діяльності і сам Комітет народної праці.

Свідченням зростання політичної активності стрілецтва була й таємна організація підстаршин, створена у технічній сотні УСС. Її ініціатором був хорунжий В. Клим, який наголошував, що наближаються важливі події, за яких вона буде потрібною. Члени організації на своїх засіданнях робили доповіді з актуальних питань, збирали грошові внески [14, с. 5], очевидно, для потреб майбутньої акції. Таку роботу вели конспіративно, ніяких протоколів та записів не було, тому цілком можливо, що подібні гуртки й організації виникали і в інших підрозділах легіону УСС.

Антиавстрійські прояви УСС звучали і в їхніх статтях та віршах, де прямо йшлося про майбутню “безпощадну боротьбу” з імперією [28, арк. 32–32 зв., 41–41 зв.]. Також у другій половині 1917 р. окремі стрілецькі старшини спричинили гострі виступи українського студентства й еміграції у м. Відні проти австрофільської політики УПР [11, с. 133] (можливо, що серед цих старшин були й члени згаданого вже віденського гуртка). Очевидно, що саме про ці виступи йдеться в праці К. Левицького, де він згадує про заяви та резолюції української молоді та віденських українців, прийняті на різноманітних зборах. У цих документах, датованих 3, 7, 19 червня та 3 грудня 1917 р., від українських політичних провідників вимагали: перейти в опозицію до австрійської влади, з огляду на її ворожість до українських справ; заявити про те, що метою українців в Австро-Угорській імперії є незалежність всіх західноукраїнських земель і їх об’єднання з Українською державою, яка постала на руїнах царської імперії, в єдиний державний організм; увійти в безпосередні зносини з Українською Центральною Радою [15, с. 566–572, 653–655]. Такі вимоги тих, хто їх ініціював, тобто окремих старшин УСС, свідчать про їхнє намагання як підготувати сприятливий ґрунт для майбутнього противавстрійського виступу, так і розширити коло його виконавців. Крім того, такі дії означали, що стрілецтво вже не обмежується лише критикою надто млявої політики українського політичного проводу, а й намагається шукати форми впливу на нього.

Спостерігаючи за стрімкими змінами в національному житті Наддніпрянської України, УСС сприймали кожен успіх там, як свій власний. Дізнавшись про III Універсал Центральної Ради, яким проголошено Українську Народну Республіку, вони вирішили відзначити цю радісну для всього українського народу подію. Зокрема, дуже урочисто відбулося згадане святкування 8–9 грудня 1917 р. в Коші та Вишколі, місця постою яких були прикрашені національними прапорами й транспарантами із написами “Хай живе Українська Народна Республіка!”. Тут відбулися святкові збори, після завершення яких усі відділи Коша – понад 1000 стрільців з оркестром та смолоскипами пройшли через навколишні села Жидачівщини, де також проводили спільні з місцевим населенням маніфестації та Богослужіння [21, арк. 17 зв.–19 зв.; 26, арк. 20; 8],

щоб продемонструвати солідарність із Наддніпрянською Україною та підняти дух галицького українства.

Таке саме свято хотіли влаштувати й фронтові частини легіону і тому звернулися до штабу корпусу з проханням, підписаним усіма старшинами, про дозвіл на його проведення. У відповідь австрійське командування заборонило святкування, а авторитетного команданта легіону УСС отамана М. Тарнавського як одного з ініціаторів прохання було переведено до австрійської частини [31, арк. 12–12 зв.; 26, арк. 20]. У зв'язку з цим сотник Д. Вітовський трохи згодом писав із фронту до сотника Н. Гірняка, що коли б австрійська влада дізналася про святкування в Коші дня проголошення УНР, то кваліфікувала б його як державну зраду [26, арк. 20]. З таким перебігом обставин стрілецтво погодитися не могло.

Останні події, до яких додалися ще й звістки, що незабаром буде утворено польську державу, до якої увійдуть і вся Галичина, Холмщина, Підляшшя та Волинь, викликали шквал обурення та різке зростання антиавстрійських настроїв, котрі вже й так вирували серед стрілецтва [23, арк. 26–27; 19, с. 61]. Найактивнішими були ті УСС, котрі втекли з російського полону. Вони мали революційний настрій і доводили, що для стрільців тепер місце не в австрійській армії, а з другого боку фронту, де українці будували свою державу. З цього приводу в стрілецьких підрозділах тривали постійні таємні наради [3, с. 139; 13, с. 130, 135]. Тоді ж серед стрілецтва почалися інтенсивні пошуки шляхів налагодження зв'язків із Центральною Радою [31, арк. 12], яку стрільці вважали своєю моральною владою. Ходили також чутки, що група старшин восени 1917 і на початку 1918 р. зверталася до УЦР із проханням, щоб вона визначила подальше завдання УСС, але у відповідь їм рекомендували залишатися на місці [6, с. 74; 13, с. 130]. Доводилося вирішувати: як бути далі?

Висловом такої дилеми стали дві таємні наради УСС. Перша відбулася 7 грудня 1917 р. серед старшин і представників рядовиків Коша, який перебував тоді в с. Пісочне на Жидачівщині. Головними питаннями, що їх обговорювали, були вимоги об'єднання українських земель, котрі перебували під владою Австро-Угорщини, з УНР та перетворення легіону УСС у зав'язок Української народної армії [2, арк. 106–117].

Друга нарада відбулася 11 грудня того самого року серед старшин бойових формацій, які базувалися тоді в землянках гуштинського лісу, біля Збруча [19, с. 61; 12, с. 424, 458]. Її безпосередньою спонукою були наміри австрійських властей приєднати Галичину до новостворюваної польської держави – проти чого різко заперотестували стрілецькі частини [23, арк. 23 зв.–25; 24, арк. 61–62]. Зокрема, в цих протестах, надісланих для ознайомлення ЦУ УСС, стрільці зазначали: “Із оружжям в руці виступимо проти всіх ворогів тих наших змагань, ким би вони не були” та закликали до обдумування способів подібного виступу [23, арк. 23 зв., 25]. Виходячи з цього, дискусії на нараді тривали в основному навколо двох концепцій: підхорунжого Д. Паліва і поручника І. Цьокана. Перший обстоював думку, що потрібно розірвати зв'язки з Австрією, перейти фронт і стати на службу Українській Центральній Раді. Там допомогти закріпитися молодій Українській державі, а тоді вже розбиратися з Австрією. Такий перехід, на думку Д. Паліва, з технічного боку не був надто складним, тим більше, що настрої УСС залишались однозначно протиавстрійськими [18, с. 11; 19, 61–62].

Іншої думки дотримувався І. Цьокан, який доводив, що стрілецький перехід у Наддніпрянщину приніс би більше шкоди, ніж користі, бо Галичина втратила б захист перед небезпекою, котра їй загрожувала [19, 62]. Разом із тим, зазначивши, що УСС опинилися проти українського фронту, І. Цьокан закликав не брати участі у бойових діях і зачекати до з'ясування обстановки, до більш вигідної ситуації [16, с. 50]. Таку виважену позицію підтримав і Д. Вітовський,

який хоча й не був проти переходу УСС під команду Центральної Ради, але вважав його передчасним [14, с. 4–5; 19, 62]. Більшість учасників наради погодилася з цією думкою. Однак, щоб зберегти демократизм, на нараді було прийнято три резолюції: перша, резолюція більшості, – за подальше існування УСС; друга, резолюція меншості, – за самоліквідацію легіону; третя, спільна резолюція, передбачала, що остаточний вердикт з цього питання має ухвалити УНР. В останній із них, зокрема, зазначалося, що стрільці завжди вважали себе національним військом і питання їхньої подальшої долі є загальнонаціональним, а не особистим. Резолюцію підписали представники фронтових частин УСС та Коша [12, с. 424–425]. Трохи згодом подібні документи почали надходити на адресу політичного проводу з інших формацій легіону [24, арк. 62; 12, с. 426; 29, арк. 34 зв.]. Після цього стрілецьтво знову завмерло в тривожному очікуванні.

Але й тепер українські провідники не наважилися самостійно ухвалити рішення про подальшу долю УСС. Стрілецьтву знову було запропоновано прислати своїх делегатів для спільного розв'язання назрілої проблеми. У зв'язку з цим 5–6 лютого 1918 р. у Відні відбулася нарада щодо існування і призначення легіону УСС за участю УНР, ЦУ УСС і представників усіх стрілецьких підрозділів. Після трьох днів роботи було заявлено, що УСС постали як добровільна формація в ім'я державної самостійності українського народу та для його визволення з чужої неволі і тому мають дотримуватися цієї ідеї аж до її здійснення. Також наголошувалося на недопустимості вжиття легіону для завдань, які б суперечили українським національним інтересам. Нарада висловила солідарність із тими стрільцями і вояками-українцями австрійської армії, опинившись на території УНР, взяли активну участь у боротьбі проти російського централізму, за здійснення національного ідеалу. Було підкреслено готовність легіону УСС стати на допомогу УНР, якщо б вона висловила таке бажання в порозумінні з австрійською владою [12, с. 428–430].

Ухвалені на віденській нараді рішення дещо заспокоїли стрілецьке середовище, однак пошуки оптимального варіанту виходу із ситуації, що склалася, тривали. УСС усвідомлювали, що вони є єдиною реальною силою в Галичині, здатною запобігти австро-польським торгам останньою [31, арк. 12 зв.], але не забували й про те, що Україну можна буде будувати лише одну, неподільну, “від Висли аж по Чорне море!...” [28, арк. 68 зв.]. В таких умовах підхорунжий Д. Паліїв ще раніше запропонував компромісний проект: створити в австрійській армії таємну організацію українців, котра при потребі могла б виступити як організована збройна сила – як на західноукраїнських теренах, так і на допомогу УНР. Таємна нарада виборних старшин, що відбулася наприкінці січня 1918 р. у с. Сковятині на Борщівщині схвалила його, та коли стрілецькі представники відбули в цій справі до Відня, щоб поінформувати український політичний провід, то він розцінив цей план як державну зраду і не погодився на нього [18, с. 11; 14, с. 5]. Можливо, що УСС почали б реалізовувати свій задум і без згоди політиків, але в цей час, 28 лютого 1918 р., вони разом із австро-німецьким військом вирушили в Українську Народну Республіку, щоб допомогти молодій державі боротися з російським більшовизмом...

Отже, аналіз діяльності легіону УСС в 1917 – на початку 1918 р. засвідчив, що її активізація значною мірою була зумовлена тими революційними подіями, які відбувалися в Наддніпрянській Україні. В цей період стрілецьтво остаточно визначило для себе головні напрями подальшої боротьби, мета якої полягала у відокремленні західноукраїнських земель від австрійської імперії та об'єднання їх з Українською державою. Звичайно ж, що йдеться про тактику подальшої боротьби, а не її стратегію, оскільки останню було з'ясовано практично зі створенням легіону УСС.

Список використаних джерел

1. *Vidділ* рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. – Ф. 9 (Фонд окремих надходжень). – Од. зб. 1083. – Арк. 17–21.
2. *Vidділ* рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. – Ф. 48 (Фонд Заклинських). – Од. зб. 132ч/21. – Арк. 106–117.
3. *Веринський Л.* Вишкіл і Кіш над Дністром / Л. Веринський // Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1929 р. – Львів, 1929. – С. 139–141.
4. *Веринський Л.* Над Ценівкою / Л. Веринський // Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1932 р. – Львів, 1931. – С. 139–144.
5. *Вістник* Союзу визволення України. – 1917. – 5 серп.
6. *Гіряк Н.* Організація і духовий ріст Українських Січових Стрільців / Н. Гіряк. – Філадельфія : Америка, 1955. – 84 с.
7. *Горбовий М.* Гуцульська сотня УСС / М. Горбовий // Літопис Червоної Калини. – 1931. – № 5–6. – С. 46.
8. *Діло.* – 1917. – 18 груд.
9. *Діло.* – 1928. – 1 лист.
10. *Доценко О.* Невідома сторінка з легенди про Українських Січових Стрільців / Доценко О. // Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1934 р. – Львів, 1933. – С. 44–51.
11. *Думін О.* Історія Легіону Українських Січових Стрільців. 1914–1918 / О. Думін // Дзвін. – 1992. – № 9–10.
12. *За волю України: Історичний збірник УСС. 1914–1964.* / За ред. С. Ріпецького. – Нью-Йорк : Червона Калина, 1967. – 608 с.
13. *Заклинський М.* “А ми тую стрілецьку славу збережемо”. Спомини з визвольної війни : у 2 ч. Ч. 1 / М. Заклинський. – Львів : Всесвіт, 1936. – 142 с.
14. *Заклинський М.* З життя УСС в 1917 р. / М. Заклинський // Літопис Червоної Калини. – 1934. – № 12. – С. 4–5.
15. *Левицький К.* Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914–1918 / Кость Левицький : у 3 ч. Ч. 3. – Львів, 1930. – С. 497–776.
16. *Литвин М.* Історія галицького стрілецтва / М. Литвин, К. Науменко. – Львів : Каменяр, 1990. – 200 с.
17. *Олексин Б.* Пісня про червону калину / Б. Олексин. – Нью-Йорк : Червона Калина, 1974. – 96 с.
18. *Паліїв Д.* Листопадова революція: 3 моїх споминів / Д. Паліїв. – Львів : Новий час, 1929. – 44 с.
19. *Паліїв Д.* УСС на розстайній дорозі. Спомин зперед 20 літ / Д. Паліїв // Календар “Батьківщина” на 1937 р. – Львів, 1936. – С. 51–82.
20. *Українські Січові Стрільці 1914–1920* / За ред. Б. Гнаткевича. – [Репринт. відтворення з вид. 1935 р.]. – Львів : Слово, 1991. – 160 с.
21. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВО України).* – Ф. 4097 (Кіш Українських Січових Стрільців, 1917–1918 рр.). – Оп. 1. – Спр. 1. – Книга наказів команди коша Українських Січових Стрільців.
22. *ЦДАВО України.* – Ф. 4465 т. (Колекція окремих документальних матеріалів українських націоналістичних емігрантських установ, організацій і осіб). – Оп. 1. – Спр. 22. – Протоколи засідань членів Бойової Управи УСС у Відні за 1914 р.
23. *ЦДАВО України.* – Ф. 4465 т. – Оп. 1. – Спр. 24. – Протоколи засідань членів Бойової Управи УСС у Відні за 1924 р.
24. *ЦДАВО України.* – Ф. 4465 т. – Оп. 1. – Спр. 25. – Книга реєстрації вхідної та вихідної документації Бойової Управи УСС.
25. *Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі ЦДАІЛ України).* – Ф. 353 т. (Легіон Українських січових стрільців). – Оп. 1. – Спр. 3. – Книга наказів Команди Легіону УСС.
26. *ЦДАІЛ України.* – Ф. 353 т. – Оп. 1. – Спр. 7. – Матеріали до історії Легіону Українських січових стрільців (Реферати, листи та інше).
27. *ЦДАІЛ України.* – Ф. 353 т. – Оп. 1. – Спр. 13. – Звіти Боберського І., Цегельського Л. і Сингалевича В. про стан частин УСС.
28. *ЦДАІЛ України.* – Ф. 353 т. – Оп. 1. – Спр. 231. – Бюлетень “Червона Калина”.
29. *ЦДАІЛ України.* – Ф. 360 (Адвокат В. Старосольський). – Оп. 1. – Спр. 13. – Лист Стоцького до Старосольського про організаційну роботу УСС.
30. *ЦДАІЛ України.* – Ф. 360. – Оп. 1. – Спр. 49. – Звернення, звіти, накази та інші документи про діяльність Української Бойової Управи УСС.
31. *ЦДАІЛ України.* – Ф. 360. – Оп. 1. – Спр. 492. – Листи Вишиваного В., Вітовського Д.

Николай Лазарович

ПОЛИТИЧЕСКАЯ АКТИВИЗАЦИЯ УКРАИНСКИХ СЕЧЕВЫХ СТРЕЛЬЦОВ В КОНТЕКСТЕ РЕВОЛЮЦИОННЫХ СОБЫТИЙ В ПРИДНЕПРОВЬЕ (1917 – НАЧАЛО 1918 Г.)

Исследована проблема политической активизации легиона УСС в 1917 – начале 1918 г. Проанализированы идейно-политическая эволюция в стрелецкой среде в течение указанного периода, ее формы и направления.

Ключевые слова: легион УСС, активизация, эволюция, дискуссии, совещания, политики.

Mykola Lazarovych

**POLITICAL ACTIVATION OF UKRAINIAN SICH RIFLEMEN
IN THE CONTEXT OF THE REVOLUTIONARY EVENTS IN THE DNIEPER
REGION (1917 – EARLY 1918)**

Were investigated the problem of political activation Legion USS in 1917 – early 1918.

Analyzed the ideological and political evolution of the Ukrainian Sich Riflemen, its shape and direction.

Key words: Legion USS, activation, evolution, discussions, meetings, politicians.